

Pentti Hakkarainen, vice ordförande i direktionen
Hankendagen den 2.10.2009, Helsingfors

Frihet, ansvar och reglering i marknadsekonomin

Inledning

Ärade fru Rektor, Hanken Alumner, mina Damer och Herrar.

Det bereder mig en stor glädje att få vara här bland så många goda vänner och fira Hankens första sekel. Jag måste börja med att bekänna att jag studerade på andra sidan gatan. Men jag kan också tillägga att då när saken var aktuell, övervägde jag på allvar att söka till Hanken. Kanske var det av lättja som jag valde det finska alternativet. När jag senare lärde mig mera om det nordiskt berömda studentlivet i den här inrättningen, frågade jag mig om jag någonsin hade blivit färdig om jag skulle ha studerat här. Man säger att Arkadiagatan är den bredaste gatan i Helsingfors, men många hankeiter kan jag nu räkna bland mina bästa vänner och ingen eventuell rivalitet mellan ”kylterit” och hankeiter har minskat på mitt höga anseende för er skola.

Hanken firar sitt hundraårsjubileum vid en högst intressant tidpunkt för den ekonomiska utbildningen. Vi är mitt i den värsta internationella ekonomiska krisen sedan 1930-talet. I Finland har raset i industriproduktionen varit ännu brantare än på 30-talet eller i början av 90-talet. Det finns hopp om att det värsta så småningom är över, när det gäller produktionssiffrorna, men konsekvenserna av vad som har hänt under de senaste två åren kommer säkert att bli mycket långvariga.

Den rådande ekonomiska krisen har framkallat en livlig internationell diskussion som berör flera av de viktigaste grundpelarna för varje business school i världen, Hanken inkluderad. 1930-talets ekonomiska kris hade på sin tid djupgående effekter på alla aspekter av det ekonomiska och politiska livet. På samma sätt är det möjligt att den nuvarande krisen kan ha konsekvenser som vi kanske inte ännu kan förutspå, men som kan kräva omvärderingar på många håll i samhället, och inte minst i den ekonomiska utbildningen.

Vi är alla i samma båt på den här punkten: finansiella myndigheter, företagsledare, ekonomiska forskare och också de som svarar för den ekonomiska utbildningen. Vi måste alla ta ställning till ett flertal frågor som krisen har gjort aktuella:

- Hur kommer krisen att förändra näringslivet och den ekonomiska politiken? Från ett utbildningsperspektiv kan vi fråga oss för en hurudan värld studenterna skall förberedas?
- Har man litat för mycket på marknaderna och individuell rationalitet i stället för reglering? Om strängare regler måste införas på vissa marknader, hur kan vi undvika att förlora den dynamik och effektivitet som fri konkurrens kan medföra?

- I vilken mån har krisen rubbat trovärdigheten hos den ekonomiska utbildningen, och om så har hänt, hur kan förtroendet återställas? Det vill säga, vad lär man sig på Hanken och hur svarar detta mot samhällets behov? Denna fråga måste varje ledande ekonomisk högskola ställa sig varje dag och jag vet att Hanken gör just det.

En intensiv debatt som har börjat speciellt i USA pågår på många håll om de här frågorna. De är förstås allt för svåra och omfattande att besvaras här, men jag tror ändå att jag inte kan underlåta att beröra dem vid det här tillfället. Hanken som vi nu hyllar är ju en av de absolut viktigaste institutionerna i landet för såväl ekonomisk utbildning som ekonomisk forskning.

Mitt perspektiv som centralbankir och som finansiell övervakare är kanske ensidigt dikterat av vad finansiell stabilitet kräver. Det är ju just den finansiella sektorn som har varit i krisens brännpunkt, och det är också den sektorn som har blivit mest kritiserad i den diskussion som krisen förde med sig.

Jag skall ta upp några aktuella synpunkter som jag tror har att göra både med finansiell reglering och med företagsekonomisk utbildning. Jag skall börja med vad som pågår på regleringsområdet och återvänder till studiefrågorna lite senare.

Den finansiella regleringen efter krisen

Det kommer att dröja länge innan man kan komma överens om vad som förorsakade den senaste finanskrisen. De fundamentala orsakerna till 1930-talets kris debatteras ännu i dag. Men samtidigt är det ändå klart, att genast efter den akuta krishanteringen har det finansiella regelverket nu hamnat under lupp och vi kommer att se stora förändringar i regleringen i framtiden. Jag vill inte säga att finanskrisen var direkt förorsakad av dålig finansiell reglering eller övervakning, det är helt enkelt inte fallet, men det är obestridligt att krisen har blottat allvarliga svagheter i tillsynen.

Det är en populär men felaktig myt att det finns mycket lite reglering kvar i den finansiella sektorn. Under de senaste årtiondena har vi tvärtom kunnat bevittna mycket starka internationella ansträngningar för ett effektivare regelverk. Som resultat av det här har vi betydligt flera och utförligare standarder och föreskrifter än tidigare. Läget kan inte alls jämföras med vad man hade till exempel på 80-talet.

Läget i den finländska övervakningen utgör ett bra exempel: Finansinspektionens standarder, föreskrifter och anvisningar omfattar cirka 3000 sidor – och det för bara finanssektorn. Försäkringssektorn har sitt eget regelverk av ungefär lika stor omfattning. Det har varit ett enormt projekt, även inom själva branschen. I Storbritannien har man undersökt utvecklingen av de så kallade ”compliance costs”, och märkt att dessa direkta kostnader som regleringen medför för finansindustrin hade stigit med cirka 50 procent under en femårsperiod fram till 2003.

Men det har nu blivit uppenbart att reglernas mängd inte garanterade deras kvalitet eller effektivitet. Nya grepp behövs för att avvärja ackumuleringen av orimliga risker i finanssektorn. Reformen är nöd-

vändiga, och resultatet kommer att bli bättre och effektivare reglering. På vissa områden kommer regleringen att bli mera omfattande och strängare. Man kan nämna kapitalkraven, Corporate Governance och konsumentskyddet, samt bättre övervakning med ökade befogenheter.

G 20 -agendan

Det är självklart att det här arbetet måste koordineras på internationell, ja, på global nivå. G20-mötena, liksom det senaste i Pittsburgh, har uppstått som det forum där man har sökt internationellt engagemang. G20-deklarationerna utgör nu den internationella agendan i främjandet av stabiliteten i det globala finanssystemet, och i strävandena efter en ”level playing field” för internationella finansiella aktiviteter.

När det gäller det konkreta innehållet i G20-agendan, har pressdebatten fokuserats på bonusfrågan, som har förargat medborgarna och väljarna på många håll. Det är oklokt att bygga upp bonussystem som kan uppmuntra till orimligt risktagande. Det visar sig också att vara högst olämpligt om staten måste svara för eventuella förluster.

Personligen tycker jag att ansvaret för utformningen av bonussystemen alltid skall ligga hos bolagets ägare, styrelse och ledning. Ansvaret är inte bara ekonomiskt, utan det visar också vad företagsledningen anser vara acceptabelt inom bolaget. Om bonussystemet uppfattas som orättvist eller snedvridande, kan man inte förvänta sig bättre beteende av de anställda eller andra intressegrupper.

Men G20 vill också fästa ökad vikt vid andra, kanske mindre spännande men på lång sikt åtminstone lika viktiga reformer. G20 formaliserade det här arbetet genom grundandet av ett specialiserat forum, the Financial Stability Board. FSB kommer nu att fortsätta arbetet på bland annat följande punkter:

- Bland annat, vill man ha starkare tillsyn över de största och systemiskt mest betydande institutionerna;
- efter att återhämtningen blir säkerställd, vill man införa högre kapital- och likviditetskrav, och de skulle inkludera kontracykliska buffertar och ta bättre hänsyn till olika risker i bankverksamheten;
- man vill undvika regleringsarbitrage, bland annat genom att inte längre lämna några delar av finanssektorn utanför kapitalregleringen eller övervakningen;
- man vill säkra konvergensen mot bättre – det vill säga mera transparenta och samtidigt mera stabilitetsorienterade – internationella redovisningsstandarder.

Europa

Samtidigt som den här globala processen pågår, bygger EU upp en starkare all-europeisk övervakningsstruktur. Samarbetet mellan nationella myndigheterna förstärks och ett nytt organ, European

Systemic Risk Board, skall etableras. ESRB kommer att bestå av representanter från alla europeiska centralbanker och tillsynsmyndigheter samt ECB och Europeiska kommissionen. Ordförandena i de tre existerande samarbetskommittéerna, en för bankövervakare, en för pensions- och försäkringsbranschen och en för värdepappersmarknaderna, skall också sitta i ESRB. Dessa samarbetskommittéer skall förstärkas till starkare, beslutsfattande EU-organ, och i sista hand kommer de att fusioneras till en helt ny struktur, European System of Financial Supervisors. Och allt detta borde ske redan nästa år.

Om det finns något positivt i allt vi har kunnat bevittna under krisen, så är det att samarbetsviljan mellan de ledande politikerna och centralbankirerna världen runt har varit förvånansvärt god. Utan den skulle hela reformprocessen avstanna omedelbart och världen skulle hamna i en farlig situation präglad av finansiell och industriell protektionism. Också i EU har krisen äntligen satt fart på samarbetet inom den finansiella övervakningen, efter kanske femton år av långa och besvärliga förhandlingar. Men svagheten i de multilaterala strukturerna på det här området är fortfarande ett hot som kommer att bli svårt att lindra.

Finland

Hos oss i Finland har den pågående finanskrisen varit lindrigare än i många andra länder. Bankernas soliditet och lönsamhet har i Finland varit relativt goda. Kanske har man dragit nytta av lärdomarna från den föregående krisen. Men vår ekonomi och även vår finanssektor drabbas dock av den globala recessionen, och det finns orsak att anta att situationen på hemmamarknaden fortfarande försämras de följande månaderna. Den historiskt låga räntenivån tynger bankernas räntemarginaler. Och ju länge recessionen består, desto mera ökar kreditförlusterna, som kommer att växa ännu några år efter krisens slut.

Vår situation präglas förstås starkt av det faktum att internationella koncerner täcker en så pass stor andel av vår finanssektor. Det ställer stora krav på det internationella samarbetet inom övervakningen, för riskerna flyttar sig snabbt inom finanskoncernerna, oberoende av att de här koncernernas struktur för Finlands del fortfarande är baserad på dotterbolag snarare än filialer. Informationsflödena mellan de nationella övervakarna borde vara lika smidiga som penningflödena mellan olika delar av de multinationella koncernerna.

Tills vidare har erfarenheterna av det nordiska samarbetet i krishanteringens varit positiva. Det måste dock konstateras, att samarbetsarrangemangen inte ännu har blivit satt på något riktigt hårt prov. I alla fall har vi i Finland mycket att vinna på de europeiska strävandena mot en mer formaliserad och bindande internationell övervakningsstruktur. Därför är det bara naturligt, att finländska politiker och myndigheter har varit mycket konsekventa i sitt stöd för dessa strävanden. Vi strävar efter bättre möjligheter för det så kallade värdlandets myndigheter att delta i övervakningen av bankfilialer, samt garanterad information om hela koncernens position i alla länder där en finanskoncern utövar sin verksamhet.

Värden är lika viktiga som reglering

Vi kan inte veta hur långt den nu startade ”re-regleringen” kommer att gå. Men vad händer med vår ekonomi, om och när den administrativa regleringen av marknaderna blir strängare än förut? Man hör ibland att reglering och en fungerande marknadsekonomi är motsatser, och att de är oförenliga med varandra. Och det stämmer att det mesta av vad som gör marknadsekonomi till ett flexibelt och effektivt ekonomiskt system grundar sig på friheten att konkurrera, att ta företagarrisk och att ingå avtal med andra aktörer på marknaderna – samt att dra nytta av rätta beslut.

Å andra sidan vet vi att marknadsekonomi behöver spelregler, och inte minst inom finans- och försäkringsbranschen. Detta på grund av:

- den brist på transparens som är inbyggd i investeringsverksamheten som sker med andra människors pengar, och
- den enorma skala av sociala kostnader, som oförsiktigt risktagande i stora institutioner kan innebära.
- Regleringen skulle även fungera som en motvikt för det skyddsnet som samhället beklagligtvis måste upprätthålla under de största och systemiskt viktigaste finansiella institutionerna.

Men all reglering har sina kostnader, så det finns en balansgång i ekonomin mellan reglering och effektivitet, och också mellan reglering och utveckling. Om man reglerar för mycket, hindrar man innovationer och företagsamhet inom branschen. Ekonomin är en levande organism, och lagar och stadgar kan bara släpa efter den kontinuerligt pågående omvandlingen i den. Dessutom kunde en alltför detaljerad reglementering bli så byråkratisk att den knappast skulle fungera i praktiken. Så reglering behövs, men allt kan man inte – och bör inte ens försöka – reglementera.

Hur väl företagen och marknaderna fungerar är i sista hand beroende på aktörernas beteende, inte bara på lagar och myndigheter. Inte ens den noggrannaste reglering kan garantera trovärdighet eller stabilitet om det råder en kultur av kortsynthet och fusk. Kraven för hållbart beteende gäller förhållandena mellan ägarna och cheferna i bolagen på samma sätt som mellan chefer och anställda på arbetsplatserna, mellan säljare och köpare på marknaderna och så vidare.

Det har vi alltid vetat, och det kommer inte att förändras av den utveckling mot strängare reglering i finanssektorn som man nu kan förutsäga. Vi behöver, och vi kommer att få strängare regler i finansbranschen, men de kan inte ersätta det ansvar som privata aktörer har för sin verksamhet.

Efter den nuvarande krisens utbrott har det sociala klimatet blivit allt mera krävande för både företag och myndigheter. Det är baserat på den uppfattningen att krisen uppstod för den dåliga moralens skull. Tolkningen härstammar från den ursprungligen amerikanska bilden av krisen: att bankernas ledning har vilselett bankernas aktieägare; att bankerna har vilselett låntagarna, och att det hela slutade så att storinvesteringarna tog staten och skattebetalarna som gisslan. Bilden är mycket förenklad, men den är inte desto mindre farlig.

Vart och ett enskilt företag är beroende av förtroendet för dess verksamhet. På samma sätt är hela finanssektorn och hela ekonomin också beroende av det att de anses följa godtagbara principer. Tack vare de senaste årens överdrifter i finansbranschen, har hela marknadsekonomin nu blivit objekt för hånfulla kommentarer.

I Finland har debatten om den moraliska bakgrunden till finanskrisen hittills varit ganska måttlig i jämförelse med många andra länder. Men den svåra politiska atmosfären i många länder efter finanskrisens utbrott är en viktig påminnelse också för oss om förtroendets värde, och det ansvar som vi alla bär för att det skulle förstärkas. Företagsledarna och myndigheterna kan inte undvika sitt ansvar, men de facto anser jag, att just här har handelshögskolorna en alldeles speciell uppgift.

Den företagsekonomiska utbildningens uppgifter och dimensioner

Jag skall nu övergå till frågan, vad dessa utmaningar har med den ekonomiska utbildningen att göra. Vi måste tänka på vad det är man borde lära sig i handelshögskolan. En målsättning med undervisningen i business schools världen runt är förstås att ge framtidens företagsledare konkreta färdigheter och kunskap som de behöver i olika positioner inom näringslivet.

Men att sprida information och praktiska kunskaper – trots att det utan tvivel är viktigt – är ändå inte den enda rollen handelshögskolorna spelar. Kanske är den inte ens den viktigaste. Som vi vet, föräldras informationen allt snabbare, och enbart teoretiska studier är kanske inte det effektivaste sättet att skaffa praktiska kunskaper och praktiska färdigheter. Jag tror att vi är eniga om att värdet av att man har studerat på Hanken, till exempel, i lika hög grad ligger annanstans än i det formella innehållet i lektioner och kursböcker. Under studieåren blir studenten introducerad i sin framtida yrkeskår, dess värderingar, språk och tankesätt. Det gäller nätverksbildning och den identitet som varje kommande proffs skall uppnå.

Det är klart att i högskolornas eller universitetens funktion ingår inte bara den ”hårda” läroplanen, utan också att förmedla det professionella värdesystemet till nästa generation. Därför tror jag att utbildningen på ett balanserat sätt borde satsa på det teoretiska och det praktiska kunnandet, men också lägga tillräcklig vikt på främjandet av ett hållbart värdesystem för studenterna. Generellt är detta allmänt erkänt, men de senaste åren har den här synpunkten säkert fått ny betydelse.

De flesta business schools har ett mission statement – förstås – och de som följer sin tid hänvisar till värden och etik i det.

Hankens mission statement lyder så här, enligt högskolans hemsida:

”Svenska handelshögskolan skapar ny kunskap på det ekonomisk-merkantila vetenskapsområdet och höjer nivån på det ekonomiska kunnandet såväl inom näringslivet som i samhället i stort. Högskolan främjar etiskt högtstående kompetens under samhälleligt ansvar.”

Det här bevisar att Hanken har förstått och insett sakens vikt och vidd. Man kan hoppas, att formuleringen i missionen är ett tecken på uppfattningen att samhälleligt ansvar främjar bra företagsekonomi och inte är någon begränsning för den.

Att förverkliga den sista satsen i Hankens mission – *Högskolan främjar etiskt högtstående kompetens under samhälleligt ansvar* - är långt ifrån enkelt. Säkert räcker det inte med att organisera tillräckligt många kurser om företagsetik. Huruvida värdena verkligen förmedlas vidare beror på skolans anda, den anda som yttrar sig i all verksamhet och undervisning. Just skolans anda har enligt min uppfattning alltid varit Hankens styrka, vid sidan av de mera konkreta professionella satsningarna. Det är någonting som alla handelshögskolor borde sträva efter.

Bästa vänner, kollegor, mina damer och herrar:

Vi lever i en tid då näringslivets värden har kommit under lupp på ett sällan skådat sätt. Det är i näringslivets och i hela samhällets intresse att man betonar hållbara värden, och det även inom finansverksamheten. Det kan vi helt enkelt inte förbise. Handelshögskolornas, också Hankens, roll i detta är central.

Jag gratulerar Hanken för det gångna århundradet och önskar all framgång i det viktiga arbetet också i framtiden. Och nu i dag när jag har detta utmärkta tillfälle att åter besöka er utmärkta skola, kan jag bara tänka på hur trevligt och nyttigt det kunde ha varit att studera här!